

XIX. YÜZYIL NASTURİLERİNDE EVLİLİK VE DÜĞÜN

Murat Gökhan DALYAN*

ÖZET

XIX. yüzyıl'da Nasturi toplumunun geçiş törenleri, Ortadoğu özelliklerini taşımaktadır. Evlilikler erken yaşlarda gerçekleşmekle birlikte, evlilik ritüelleri arasında beşik kertmesi, nişan ve başlık parası gibi uygulamalar da bulunmaktaydı. Ayrıca evlilikler ancak ailelerinin onayıyla gerçekleşirdi. Bunda ailelerin sosyal tabakaları ve maddi varlıkları en önemli etkenlerdendi. Evliliklerde kızın erkekten büyük olması hoş karşılanmadığından kız çocukları erken yaşlarda evlendirilirdi.

Düğünler kiliselerde veya yeni yapılmış evlerde gerçekleştirilirdi. Düğüne gelen davetliler maddi güçlerine bağlı olarak çeşitli hediyeler getirirlerdi. Düğünde Türkçe, Kürtçe ve Süryanice şarkılar eşliğinde halaylar çekilir ve eğlenilirdi. Düğün yemeğinin ardından herkes dağılır ve merasim sona ererdi.

Nasturilerde boşanma ise kesin ve katı kurallara bağlanmıştır. Aldatmadan kaynaklı boşanmalar hariç, boşandıktan sonra çiftlerin yeniden birleşmeleri yasak sayılmış ve aksi durumlar toplum tarafından tepki ile karşılanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nasturi, Evlilik, Düğün, Ortadoğu, Boşanma

XIX. CENTURY MARRIAGE AND WEDDING IN NESTORIANS

ABSTRACT

Marriage ceremonies in 19th century Nestorian society bear Middle East characteristics. Marriages took place at early ages and among marriage ritual were beşik kertmesi (choosing spouse while in cradle), engagement and bride-price. A marriage could take place only after mutual familial consent. Social state and financial power of the families were significant factors. Because an elder wife was not favorable, girls usually got married at early ages.

Marriage ceremonies took place in churches and new houses. People who attended ceremonies presented gifts in accordance with their economical power. People danced to songs in Turkish, Kurdish and Syriac. Ceremonies ended with meal.

Divorce was allowed under strict conditions. Except for divorces as result of deception, couples could not remarry to each other, the ones violating that rule were faced reaction from the society.

Key Words: Nestorians, Wedding, Marriage, Middle East, Divorce.

---

* Yrd. Doç. Dr., Adıyaman Ü. Eğitim Fak. İlköğretim Böl. Sosyal Bilgiler Eğitimi. El-mek: mgdalyan@adiyaman.edu.tr

Giriş

Evlilik törenleri uygulanmasındaki farklılıklar dışında dünyadaki her toplum tarafından önemli kabul edilmiş ve aynı coğrafyalarda bu törenler benzerlikler göstermiştir.

Makalemize konu olarak, Ortadoğu'nun kadim halklarından birisi olan Nasturilerin evlilik törenlerinin nasıl olduğu ve çevre kültürlerle olan benzerliklerinin neler olduğuna değinilmeye çalışılacaktır. Ancak XIX. yüzyıldaki Nasturi sosyal yaşantıları hakkında elimizde bulunan kaynaklar sınırlıdır. Zira Osmanlı arşivinde tasnif yapılabilen belgeler daha çok onların siyasi ve ekonomik boyutlarıyla ilgilidir. Nasturilerin adı geçen yüzyılda kendilerine ait olan yazılı kaynakları ise, daha çok dini metinler ve bunların tekrarından ibarettir (Dalayan, 2010: 97-105). Bu da bizi bölgede, misyon ve politik araştırmalarda bulunan misyoner ve gezginlerin hatıratlarına başvurmamıza neden olmaktadır. Bu kaynakları kullanırken de özellikle Nasturiler arasında bulunmuş ve yaşamış olanlarına dikkat edilmeye çalışılmıştır.

1. Nasturiliğe Kısa Bir Bakış

Nasturi kavramı, M.S 431 yılında Efes Konsülü ile birlikte başlayan dinî tartışmalar ve mezhepsel görüş farklılıklardan dolayı İstanbul Patriği Nastur'un görüşlerine inanan halka verilen isimdir. Doğduğu V. Yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Hıristiyan dünyasında ve özellikle Doğu Hıristiyanlığında Ariusçu anlayıştan sonra en fazla sarsıntıya yol açmış mezhep Nasturilik olmuştur. Çünkü Ariusçuluğun mahkûm edilerek teslis inancının temellendirildiği ve İsa'nın tanrılığının tescillendiği 325 İznik ve 381 İstanbul konsüllerinden sonra tartışmalar bu defa, kaçınılmaz olarak Meryem'in şahsiyeti üzerine kaymıştı. Bu tartışmalar etrafında kendisini yüceltmeye matuf olarak Meryem için *Theotokos (Tanrı anası)* deyimini kullanılmaya başlanmıştı. 428 yılında İstanbul piskoposluğuna getirilen Nastoryus'un, Antakya'dan yanında getirdiği arkadaşı Anastasius adlı keşiş bir vaaz esnasında bu anlayışın küfür olduğunu, bunun yerine *Hristokos (Mesih'in annesi)* deyiminin kullanılmasının gerektiğini söylemesi ve Nastoryus'un da onu desteklemesi, Hıristiyan kilisesini ve Roma imparatorluğunu sarsan yeni bir tartışma başlatmıştı.

Nastoryus, sonradan *diofizit* anlayış olarak adlandırılacak olan bu düşüncesini şu sözleriyle açıklıyordu: "Mesih'te iki doğa ve iki uknum vardır. Meryem, gövdelenen kelamı değil, insan olan ve tanrısallıkla ilgisi olmayan saf bir insan doğurmuştu. Daha sonra 30 yaşında Mesih vaftiz olurken, üzerine Tanrı'nın kelâmı inmiştir. Bu yüzden Meryem'e Theotokos, Tanrı anası denemez. O, tanrının değil ancak Mesih'in anasıdır".

Bu tartışmalar, imparatorun isteği doğrultusunda 431 ve 449 yıllarındaki Efes konsillerinde *diofizit* görüş olarak adlandırılan, İsa'nın Baba ile aynı özden olduğunun yeniden onaylanması ve birleşmeden sonra İsa-Mesih'te tek doğa ve tek uknum olduğunun karara bağlanmasıyla Nastoryus'un görüşü mahkûm edilmiş Meryem'in *Thetokos* olduğu görüşü resmîyet kazanmıştı. Ancak bu gelişme, bir aşamadan sonra Süryanilerin denetimine geçen Antakya kilisesinde ilk büyük bölünmenin önünü açmıştır. Kilise içinde başlayan tartışmalar sırasında tasfiye edildikten sonra çalışmalarını Urfa'da devam ettiren Nastur yanlıları, İmparator Zenon tarafından İran içlerine sürülünce faaliyetlerini burada

Turkish Studies

sürdürmüşlerdir. Bu baskılarda Doğu ve Batı kiliseleri arasındaki çekişmeler ve üstünlük mücadelesi önemli bir amil olmuş ve Nasturi kilisesi, *diofizit* anlayışı bahane gösterilerek sindirilmek istenmiştir. Ancak 498 yılında patrikliğe getirilen II. Babay'ın patrikliğinin İran hükümdarı tarafından onaylanmasıyla Nasturilik olarak adlandırılacak yeni mezhebin kurumlaşması tamamlanmış oluyordu. Böylece Antakya Süryani kilisesi *monofizit* görüşü temsil eden Süryani Kadim/Yakubi Kilisesi ve *diofizit* anlayışı temsil eden Doğu Asur/Nasturi kilisesi olmak üzere ikiye ayrılmıştır. İran'da kendi bağımsız kiliselerini (Nasturi Kilisesi [Doğu / Asur Kilisesi]) kurarak –bazı dönemler belli baskılara maruz kalmış olsalar da- güçlü manastır yapılanmasına dayalı olarak özellikle Asya ve Arabistan yönlerinde Hıristiyanlık adına çok önemli gelişmeler göstermişlerdir. (Marsden, 1856: 96-97; Çelik, 1995: 150, 275-81; Parry, 1895: 283; Albayrak, 1997: 27,74; Roux, 2001: 216-217)

XIX. Yüzyıla gelindiğinde Van-Hakkâri ve Urmiye bölgesinde yaşayan Nasturiler göçebe ve yerleşik olmak üzere iki kısma ayrılmış bir biçimde yaşamaktaydılar. Göçebeler, Osmanlı Devleti'nin Hakkâri bölgesinde yerleşik Nasturiler ise daha çok İran'ın Kuzeybatısındaki verimli tarım sahalarında, Müslüman komşularıyla bir arada yaşamaktaydılar. Ancak bütün bunlara rağmen Osmanlı ve İran hâkimiyetinde yaşayan Nasturiler, gerek sayılarının azlığı gerekse de yaşam koşullarından ötürü asla bu iki devlet tarafından bir millet olarak tanınmamışlardır. Osmanlı Devleti'ndeki ilişkilerini Ermeniler vasıtasıyla yürüten Nasturiler, İran'da Serparast adı verilen görevli aracılığıyla devletle olan ilişkilerini düzenlemişlerdir (Guest, 2001: 97; Atiya, 2005: 306; Dalyan, 2009: 12-24). Osmanlı Devleti yönetiminde Nasturiler özellikle vergilerinin düzenli ödenmemesi konusunda sıkıntılar yaşamışlardır (Anzerlioğlu, 2000: 33).

I.Dünya Savaşı sırasında Nasturiler, İtilâf güçlerinden Rusya ve özellikle İngiltere ile anlaşarak Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişlerdir. Savaş sırasında yaşanan gelişmelerin sonunda özellikle de İngiliz politikalarının da etkisi ile yaşadıkları topraklardan ayrılmak zorunda kalmışlardır (Every, 2005: 99-101; Bayburt, 2010: 1-36). Milli mücadele döneminde Musul sorununda İngilizler tarafından Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı bir koz olarak kullanılmak istenmişlerdir. Ancak bu plan Türkiye'nin tavrı sonucunda başarısız olmuştur (Kaymaz, 2003: 180-182). Nasturilerin bu dönemi hakkında geniş bilgi için özellikle Bülent Özdemir ve Suat Akgül'ün çalışmalarına bakılabilir (Özdemir, 2008; Akgül 2004).

2. Nasturilerde Evlilik ve Bunu Etkileyen Kurallar

XIX. yüzyılda Nasturi toplumunda evlilikler, bireylerin cinsiyetine göre değişiklik göstermekle birlikte çok erken yaşlarda gerçekleşmektedir. Evlilik yaşı erkeklerde genellikle 15-20, kızlarda ise 12-14 yaş aralığında olup, (Tyler, 1859: 183; Lalayan, 1914: 58; Maclean and Browne, 1891:142; Vartanov, 2005: 31; F.I.I., 1895: 147-150; Foggo, 2002: 25) kızların erkeklerden yaşça büyük olması hoş karşılanmaktadır (F.I.I., 147-150; F.I.I., 1899: 354). Bu anlayış uyarınca, 12 yaşına gelen her Nasturi kızı -evlilik çağında ve nişanlı- düğünü için nakış işlemekle meşgul olurdu (Fiske, 1868: 125; Dalyan, 2009b: 44). Hatta bu durum, eğitimlerine olumsuz yönde etki etmiştir. Çünkü bir kız çocuğu 17

yaşına kadar gelmiş ve evlenmemişse, onun bir daha talibi çıkmaz ve evlilik için pek uygun görülmezdi(Dalyan, 2009b:43-44; Heazal and Margoliouth, 1913: 42-43).

Nasturi toplumunda bir evliliğin gerçekleşmesi için, yaşın yanı sıra bazı dinî kurallara da uyma zorunluluğu bulunmaktaydı. Buna göre evlenecek olan çiftler arasında; akrabalık derecesi en fazla 7. veya 4. derecede olmalıdır¹. Bu nedenle Nasturiler'de amca çocukları ve teyze çocukları gibi kuzen evlilikleri yasaktır. Ancak bu kurallara zaman zaman uygulanmadığı da görülmektedir (Lalayan, 59; Every, 2005:100-101). Bütün bunlara ek olarak, Nasturiler arasında çok eşlilik mezhepsel olarak yasakladığı için; bir Nasturi, ancak ikinci kez hanımı vefat ettiğinde (Y.PRK. DH 9/26) veya hanımının kısır olması halinde evlenebilmekteydi. Bununla beraber ikinci eşin nikâhı resmi nikâh olarak kabul görmezdi Bunlara ek olarak Nasturilerde kocası ölen kadın, kayınıyla; hanımı ölen Nasturi erkeği, baldızıyla evlenemezdi. Bu tür evlilikler yine yasaklanmıştır (Y.PRK. DH 9/26).

Nasturiler genel olarak kendi insanları dışındaki; Müslüman, Yahudi ve Ermenilere kız vermezlerdi. Bu çok istisnai olmakla birlikte ancak yüksek dereceli din adamları vasıtası ile gerçekleşebilir ve oldukça nadirdir (Grant, 1994: 70). Nasturiler kendi mezhepleri veya milletleri dışında bir Hıristiyan ile evlendiklerinde, kendilerini evlendikleri kişinin kilisesindeki dinî töreni yerine getirmek zorunda görmezlerdi. Nasturilerin evlendikleri farklı mezhepteki gelin ise, evlendikten sonra Nasturi Kilisesi'nin bütün ritüellerini gerçekleştirmek zorundadır (Lalayan, 59). Bu tür kısıtlamalara rağmen, 1877 yılında bir Nasturi erkek ile bir Kürt kadının evlendiği görülmektedir (Cutts, 1876: 273).

Toplumda gençlerin birbirleriyle karşılaşması ve tanışması daha çok, yakın bir dağda veya çalışmak için gittikleri tarlalarda gerçekleşiyordu. Bazen de böyle bir ortam, gençlere her iki tarafı tanıyan bir kadın aracılığıyla da hazırlanırdı. Genellikle görücü usulüyle gerçekleşen evliliklerde ise, çöpçatan kadın çeşitli bahanelerle kız evini ziyaret ederek kız tarafını araştırırdı. Özellikle erkek tarafı için, kızın akrabalarının ve annesinin durumunu kontrol ederdi. Çöpçatan kadın, kızı ve ailesinin durumunu inceledikten sonra eğer hoşuna gitmeyecek bir durum varsa, kız tarafına hiçbir şey söylemeden kız evinden ayrılırdı. Ancak kız tarafı hoşuna giderse, onlara gerçek niyetini açıklar; kız tarafı da çöpçatan kadının bu niyetini onaylarsa, onu çok iyi ağırlarlardı. Eğer kızlarını vermeye niyetleri yoksa çöpçatan kadına soğuk ve resmî bir tavır sergileyerek, kızlarını veremeyeceklerini ifade ederlerdi.(Lalayan, 60-61)²

¹ Bu durum Nasturilerle yakın bağları olan Süryaniler içinde geçerlidir. kızın Amca, dayı, hala ve teyze kızı gibi yakın akraba kızları kardeş olarak telakki edilmektedir (Kılıç, 2003: 269)

² Nasturi toplumunda gelin adayı bulunduktan sonra erkek tarafı kız evine gidecek bir aracı bulurdu. Erkek tarafı bulduğu aracı, kız evine giderek falanca kişilerin kızlarını istediğini bildirirdi. Kız tarafından alınan cevap olumlu ise, erkek tarafı evlerine bir papazı davet ederdi. Eve gelen papaz, damat adayı olan delikanlıya, adı geçen kızla nişanlanmak isteyip istemediğini sorar, eğer damat adayı nişanlanmak istediğini beyan ederse, papaz tek başına kız evine doğru giderdi. Bu sırada âdet olarak erkek tarafı, misafirlere yemek olarak hazırlanması için önceden kız evine şarap, et ya da başka gıda malzemelerini göndermek zorundadır. Papaz geldiğinde bu gıda maddeleri ile hazırlanan yemek akşam papaz eşliğinde yenildikten sonra papaz, kızın babasına sarılır ve gerçek niyetini şu şekilde açıklardı: "Güzel yemeğiniz için teşekkürler. Fakat niçin burada olduğumuzu merak etmiyor musunuz?" Kızın babası: "Buraya hoş geldiniz! Bizler komşuyuz ve dostuz. Bu yüzden birbirimizi görmeli ve karşılıklı ziyaret etmeliyiz" şeklinde cevap vererek aslında papazın

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

2.1.Beşik Kertmesi ve Nişan

Nasturi evlilik geleneklerinde, Ermeniler ve Kürtlerde olduğu gibi beşik kertmesi âdeti vardı. Bu şekilde çocuklar, küçük yaşlarda birbirleriyle nişanlanmış olurlardı. Bu durum, çocuklar büyüdüğüde zaman zaman aileler arasında bazen sıkıntılara yol açmıştır.(Vartanov, 32). Ancak bu adet 19. yüzyılın sonlarından itibaren azalmaya başlamıştır. (Lalayan, 60).

Nasturiler arasında din adamları dışında; bekârlık ve kısırlık, toplumda hoş görülen şeyler değildi. Bu nedenle gençler, evlenme konusunda kendilerini toplumun baskısı altında hissederlerdi. Nasturiler’de evlilikler daha çok aile büyüklerinin onayı ile olurdu. Gençler tek başlarına evlilik kararı alamazlardı. Erkeğin beğendiği bir kız varsa bunu babasına söyler; babası da gider, kızını oğlu için isterdi. Kız tarafı, erkek tarafının teklifini belirli şartlar karşılığında kabul ederdi. Eğer evlilik konusunda her ikisi de anlaşılırsa, gençler yaklaşık 10-12 ay nişanlılık süresi geçmeden evlenemezlerdi (Grant, 80-81). Buna en büyük neden olarak Nasturilerin ekonomik olarak zor şartlar altında yaşamasından kaynaklandığını düşünmekteyiz.

Nişan ve düğün işlemleri dinî bir havada yapılırdı. Yüzük, bir piskopos ya da bir rahip tarafından kutsanır ve genç adamın istediği kıza, çocuğu olan orta yaşlı bir kadın tarafından sunulurdu. Böylelikle nişan gerçekleşirdi (Foggo, 26).

Nasturiler arasındaki genel anlamda evlilikler, aşk ve sevgi gibi duygusal etmenlerden uzak; daha çok maddi güçle ilgiliydi. Evliliklerde ailenin ekonomik çıkarı öncelik taşıdığından; gençlerin aşk sevgi gibi duyguları önemsenmezdi. Nasturi aileler, kızlarının çok koyunu ve keçisi olan varlıklı ailelere gelin gitmesini isterlerdi. Aynı şekilde erkek tarafı da oğullarına kız ararken; kız evinin maddi gücünü göz önünde bulundururdu.(Vartanov, 32; Lalayan, 60). Bu nedenle, Nasturi Melikleri genellikle zengin ve nüfuzlu kişilerin kızlarını alırlardı. Bu da bu üst sınıfın, genellikle kendi sınıfındaki kişiler dışında evlenmedikleri kanaatini uyandırmaktadır (Matiyef , 1996: 21). Mesela Tiyari Aşireti’ne bağlı Chumba Meliki, XIX. yüzyılın ilk yarısında, patriğin kız kardeşi ile evliydi Laurie, 1853: 138).

Evlilikler için en yetkili kişiler gençlerin anne ve babaları olduğu için, zaman zaman buna karşı çıkan gençler birlikte kaçarlardı. Bu durumda anne babalar, onları bir araya getirmeye vesile olurlardı. Aileler evlilik ve başlık konusunda anlaşamadıkları zaman, her iki genç de öldürülürdü. Kızları kaçan aile, kızlarını kaçıran genci öldüremediklerinde, delikanlının yanına giderek kızlarının çeyizlerini ondan alırlar; fakat eninde sonunda onu öldürürlerdi (Lalayan, 60; Vartanov, 32).

niçin geldiğini bilmemezlikten gelirdi. Kız babasının bu tutumu üzerine papaz, babaya evlerine kız istemek için geldiklerini söyler. Bu ifadenin üzerine baba, papaz ve yanındakilere “*O annesinin kızıdır, benim değil*” der. Bunun üzerine papaz kızını annesinden isterdi. Bu sefer de kızın annesi “*Kızını büyüttüğü ve eğittiği için, kızını ondan (baba) istemen daha iyi olacak*” şeklinde kızını verme yetkisini tekrar babaya bırakırdı. Bu yetki, bazen erkek kardeşlere kadar ulaşır; ama sonunda tekrar babaya devredilirdi. Bu sırada oradaki ziyaretçiler: “*Baba bilir! Biz buraya ziyafete geldik ve saygılarımızı sunuyoruz. Ona bırakın, kızını kime vereceğini o bilir.*” bu ifadelerin ardından baba, kızını verme konusunda rıza gösterince papaz, resmen kızını ister ve kıza nişan yüzüğünü takar bazen de ek bir şeyler verirdi. (Lalayan, 60-61)

Turkish Studies

2.3. Başlık Parası

Nasturi evliliklerinde kız tarafına verilmek üzere, Ortadoğu'ya özgü olan başlık parası uygulaması vardı. İki tarafın da akrabaları bir araya gelerek; gelin için ne kadar başlık parası verileceği üzerinde, uzun süren tartışmalar ve pazarlıklar yaparlardı. Erkek tarafından başlık parası, nakit veya mal olarak da alınabilirdi (Smith and Dwight, 1834:359; Campell, 1844: 193; F.I.I., 1900: 354; Foggo, 26). Başlık, nişanlanacak genç kızın babasına, bir miktar para ve geri kalanı da tahıl olarak verilebilirdi. Bu tahıl genellikle; buğday, arpa veya pirinç olurdu. Bu pazarlıklara bazen bütün akrabalar katılır, sonra da taraflar arasında başlık miktarının ne kadar olacağı belirlenirdi (Lalayan, 61; Dalyan, 2009: 43). Başlık parası bazen aileleri karşı karşıya getirdiği için; patrik, zaman zaman olaylara müdahale etmek durumunda kalmıştır. 1840 yılında Hakkâri Bölgesi'ndeki bir genç kızın başlık parası 200 piastre (2 Sterlin) ile 500 piastre arasında değişmekteydi. (Badger I, MDCCCLII: 260) Hakkâri dağlarında 1898-99 yıllarında bir Nasturi kızının başlık parası, İran'da bulunan Amerikan misyonerlerine göre 100 ile 300 İran tomanı arasında değişmekteydi.

XX. Yüzyılın ilk yıllarında bölgede bulunan Rus Konsolosu Lalayan, başlık olarak damadın babasının kız tarafına; üç koyun, bir boğa, bir lira, değişik hediyeler ve gelini bebekken emzirdiği için kızın annesine süt hakkı olarak, 25 kuruş verildiğini ifade etmektedir. (Lalayan, 61). Kız tarafı, başlık almasına rağmen kızlarını koca evine çeyizleri ile gönderirlerdi (Laurie, 134). Bütün bunlara rağmen başlık parası ile alınan Nasturi kızlarının, yaşam şartlarının son derece kötü olduğunu Amerikan misyonerleri belirtmektedirler (Annual Report, 1899: 198-199).

2.4. Düğün

Urmiye Nasturileri arasında düğün törenleri en az dört gün sürerdi (Assyrian Mission, No. XVI., 1894:36-41). Ancak evlenenler yüksek tabakaya mensupsa bu süre on beş güne kadar çıkardı (Qambar, Tarihsiz: 7). Düğün, sabahın erken saatlerinde davul ve zurnanın çalmasıyla başlardı. Gelin evine doğru giden kabileye, kız tarafının yemek hazırlaması için, üzerinde pirinç ve çiğ et olan iki tepsi eşlik ederdi. Düğüne katılan misafirlerin bütün istekleri düğün sahipleri tarafından karşılanırdı. Hatta bu amaçla; ziyafet için bir inek bile kesilirdi. Düğün esnasında kalabalığın eğlenmesini sağlamak için dalkavukluk v.s. birçok şaka yapılırdı. Düğüne katılan kadınlar, boyunlarına ağızlarını örten beyaz veya kırmızı bir tül takıp; geleneksel, renkli kumaş ve kadife giysiler giyip, bilezik ve zincirler takmış bir hâlde kenarda dururlardı. Urmiye bölgesinde kadınlar zurna eşliğinde yavaş hareketlerle dairesel bir şekilde halay çekerlerdi (Assyrian Mission, No. XVI., 36-41). Hakkâri'de Nasturi düğünleri de aynı şekilde davullu ve zurnalı olurdu. Bu enstrümanlarla birlikte, Kürtlere ait kılıçlı oyun sergilenirdi. Bu oyun ve gelin alayı sırasında silahlar ateşlenir ve gelinin gelişi kutlanırdı. Kürtçe ve Türkçe olmak üzere çeşitli şarkılar söylenirdi (Smith and Dwight, 359; Fiske, 307; Anderson I, 1872: 177).

Urmiye Bölgesi'nde çalınan müzik aletleri; keman, zurna, ud, davul vb. çalgılardı. Nasturiler arasında müzik eğitimi pek yoktu. Müzik icrası genellikle sözlü olarak yapılmaktaydı. Söylenen şarkılar genel olarak İncil'den alınmış bölümler ile duygu yüklü

türkülerden ibaretti. Bu tür şarkı ve türküler genellikle solo olarak icra edilirdi. Din dışı müzikler genellikle Türkçe veya Kürtçe yapılmaktaydı (Smith and Dwight, 359; Anderson, 177; Cutts, 237-239; Maclean and Browne, 105)

2.4.1. Damadın Hamama Götürülmesi

Erkek tarafında damat, düğünün başlangıcında yakın arkadaşları tarafından yerel müzisyenler eşliğinde hamama götürülür,³ hamamda yıkandıktan sonra berber gelir, damadın saçını ve sakalını tıraş ederdi. Bu iş için Müslüman komşularda olduğu gibi berbere bahşiş verilmezdi. Çağrılan her genç düğüne hediye getirirdi. En iyi hediyeyi getiren kişi, düğün ziyafetinin reisi seçilirdi. Damat tarafı düğüne, koyun, buğday, para vs. hediyeleri getiren davetlilere, aynı şekilde hediyelerle karşılık verirdi. Gelenlere karşı hediye dağıtma adeti, yalnız Nasturilere özgü bir şey olmayıp; hem Kürtlerde hem de Ermenilerde mevcuttu.

Berber ve hamamdan sonra damadın yakın arkadaşı, damadı giydirmek için gelir ve onu kiliseye götürürdü. Yol üzerinde zurna çalınır ve tüfeklerle selamlaşma ateşi açılırdı. Damat, yakın bir arkadaşı veya sağdıçıyla kilise içerisinde yalnız bırakılırdı. Damadın diğer arkadaşları ise gelini getirmek için yola koyulurlardı. Damadın kız kardeşi, gelinin sol koluna girer; sağdıçın karısı ise sağ koluna girerek gelini getirirdi. Gelin, evdeki ocak/tandır etrafında ve kilisede üç kez dolaştırılırdı (Smith and Dwight, 359; Lalayan, 62).

2.4.2. Gelinin Baba Evinden Alınması

Urmiye çevresindeki gelin alma alayında gelin, yüzü tüllerle kapalı olarak ata bindikten sonra atın kulağına “iyi şanslar” diye üç kez fısıldardı. Damat ise gelinin bindiği atın yanında, yuları elinde yürüyerek kiliseye doğru yol alırlardı (Wilbraham, 1839: 377-78). Gelin, ata binmeden önce baba evinin etrafında yedi kere dolaştırılır, üç kez bahtının açık olması temennisinde bulunarak ata binerdi. Gelin yola çıktıktan bir müddet sonra kalabalık yarılr ve genç bir anne tarafından gelinin kucağına bir bebek verilirdi. Bundaki amaç; gelinin, çok çocuklu ve verimli bir evlilik yaşamı geçirmesi dileğidir. Gelin, çocuğu alıp öper ve bir miktar bahşişle bebeği annesine geri verirdi. Bir müddet sonra kafileyi gelinin vaftiz annesi durdurarak; yakmış olduğu tütsüyü gelinin başı üzerinde dolaştırırdı. Bu işlemler yapılırken, damat tarafından yaptırılan bir elbise, gelinin kız arkadaşları tarafından şarkılar eşliğinde geline giydirilirdi. Damadın kadın akrabalarından birisi, damattan geline hediye verilmesi ve gelinin beline dolanması amacıyla bir kurdele getirirdi. Bu işlem yapılırken gelinin peçesi alınarak kiliseye götürülür ve burada takdisi yapıldıktan sonra, gelinin yüzünü örtmesi için tekrar getirilirdi (Assyrian Mission, No. XVI., 40-41; Heazal and Margoliouth, 80-83). Genellikle gelin baba evinden erkek tarafından gelen silahlı gençler ve damadın akrabası olan genç kızlar tarafından düğün yerine getirilirdi (Qambar, 6).

³ Damat hamamını uygulaması , Nasturilerin yakın akrabası olan Süryanilerde de bulunmaktadır (Kılıç, 273).

2.4.3. Nikâhın Kıyılması

Urmiye'deki Nasturiler arasında eski kiliselerin kutsallığının, Müslümanlar tarafından bozulduğuna dair inanç, nikâhın kıyılacağı kilisenin yeni olmasını beraberinde getirmiştir. Bunun dışında nikâh sadece kilise içinde değil, bazı özel Nasturi evlerinde de kıyılmaktaydı (Smith 1833: 231; Smith and Dwight, 285; Heazal And Margoliouth, 80-83). Kiliseye gelen katılımcılar, düğün töreni bitinceye kadar yemekten uzak dururlardı. Kilisedeki tören, sabah erkenden başlar ve tören sırasında papazın huzurunda gerçekleştirilen ayinde, kız tarafı sıra kendilerine gelinceye kadar bir köşede beklerlerdi (Coleman, 1858: 578).

Gelin, damadın sağ yanına getirilir ve ayakta bekletilirdi. Bu sırada sağdıç da damadın sol tarafında dururdu. Bir müddet sonra “Tanrı kadını Adem Baba'nın sol tarafından doğurtmuştur” düşüncesi uyarınca gelin damadın sol tarafına alınırdı. Sonra papaz dua eder; gelin ve sağdıçının boynuna bir örtü şeridi sararak onları çapraz bağlardı. Bu bağ, damadın geline ilk zamanlarda olduğu gibi bağlı olmasını sembolize ederdi. Papaz, bu işlemin ardından şarap dolu bir kâsenin içerisine yüzük ve haç koyar; gelinle damada ayine durmalarını söyler, ayin sonunda yüzüğü şarabın içinden çıkarıp damada uzatırdı. Damat da aldığı bu yüzüğü gelinin sağ elinin küçük parmağına takardı. Bu sırada sağdıç, elinde kare şeklindeki bir çerçeveye oturtulmuş iki çapraz çitadan oluşan “jablan”ı tutardı. Bu jablanın üzerinde bir miktar meyve bulunur, bu meyve büyük çoğunlukla elma olurdu. Yeni evli çift kiliseden çıkar çıkmaz, halk; kuru üzüm, fıstık ve bozuk paraları bereketli bir yaşam sürmeleri için yeni evlilerin üzerinden savururlardı (Assyrian Mission, No. XVI., 40-41; Heazal and Margoliouth, 80-83; Lalayan, 63).

2.4.4. Gelinin Damat Evine Götürülmesi

Kilisedeki ayin bittikten sonra düğün alayı; şenliklerle, silah atışlarıyla damadın evine doğru yola çıkardı. Damadın arkadaşlarından birinin evinin önünden geçerken, damadın bir grup arkadaşı tarafından, damat ve gelinin üzerine fıstık ve kuru üzüm savrulurdu. Damadın evinden ayrılır ayrılmaz, toplu dans başlardı. Bu sırada gelinin babası ve sağdıç, çatıya çıkar ve onları silahlı gençler izlerdi. Gelinin kapıya varıp, içeri girmek için tereddüt ettiği sırada, çatıdaki genç Nasturiler silahlarını ateşlerler, damat da jablanın üzerindeki elmalardan birini alarak onu geline fırlatırdı*. Bu işlemler olurken damadın annesi gelini görmek için dışarı çıkar, ona hediyeler verip, onu öper ve içeri alır. Konuklar, damadın fırlattığı ve onun için kutsal olan elmayı almak için itişip kakışırldı (Smith and Dwight, 359-60; Assyrian Mission, No. XVI., 40-41; Lalayan, 63).

Urmiye Nasturilerinde de damat aynı şekilde gelini komşu evlerinin birinin üzerinde arkadaşları ile beklerdi. Bu esnada başının üzerindeki tepside bulunan elma ve nar salkımlarını geline atarak bitirmek zorundadır. Ayrıca damat, başının üstündeki elmalardan birini alıp öperek geline doğru fırlatırdı. Üç kez tekrarlanan bu olay gerçekleşirken damadın kollarına kuvvet vermesi için her seferinde damada bir miktar şarap içirilirdi. Elmalardan birinin, gelinin binmiş olduğu atı vurması kötü şans olarak yorumlanırdı. Bu işlemin ardından gelin, duvağını örterek at üzerinden iner ve ailesi ile son kez bekâr olarak geceleyeceği eve girerdi.

Gelin, damat evine girdiğinde bir yağ kâsesi getirilir; gelin parmağını bu kâsenin içerisine sokardı. Bu; gelinin eve vardığını, mutlu ve başarılı olduğunu göstermek için yapılırdı. Yeni evliler için hazırlanmış odanın içerisinde bulunan yatağın bir kenarına gelin ve damat, diğer tarafına ise damadın sağdıcı ve hanımı otururdu. Bu sırada gelinin kucağına bir erkek çocuk verilirdi. Bunun anlamı, yeni evlilerin ilk çocuğunun erkek olması isteğidir (Heazal and Margoliouth, 80-83; Lalayan, 64).

2.4.5. Düğün Yemeği ve Düğünün Sona Ermesi

Düğün akşamında damadın evinde misafirlere ziyafet verilirdi (Assyrian Mission, No. XVI.,40-41; Heazal and Margoliouth, 80-83). Ziyafette Nasturi din adamları daima başköşeye oturtulurdu. Düğüne gelen erkekler, evin her iki yanına dizilerek sohbet ederlerdi. Son dönemlere doğru düğün evleri, akşamları petrol lambaları ile aydınlatılmaya başlanmıştır. Düğün yemeği sırasında konuklar; mandolin, davul ve zurna ile eğlendirilirdi. Ziyafetin sonunda, düğüne gelenler yeni evlilere maddi ölçüsünde çeşitli hediyeler verirlerdi. Bu hediyeler; bir öküz, on koyun, bir miktar para, silah, bıçak türü şeylerden oluşurdu. Ziyafetin sonunda düğün sona erer, ertesi gün kilise ayininin sonunda düğün biterdi (Assyrian Mission, No. XVI., 40-41).

Düğün, bu şekilde üç gün devam ederdi. Düğünün son akşamında jablan, davetliler arasında açık arttırma ile satılığa çıkarılırdı. Bu jablan 19. yüzyılda bir veya iki mecdiye gibi fiyatlara satılırdı. Ya da düğün için en fazla para veya hediye veren, jablanı alırdı. Jablanı satın alan kişi, jablanın üzerindeki elmaları davetlilere dağıtırdı. Toplanan bu paranın, düğün masraflarının tamamını karşıladığı bile olurdu. Jablanın satıldığı gün düğün de sona ermiş olurdu. (Smith and Dwight, 360; Coleman, 578; Lalayan, 64). Urmiye Bölgesi'nde düğünden kırk gün sonra, gelin kutsanmak için kiliseye gider ve burada bir vaiz tarafından başının üzerinden evliliğinin mutlu ve bereketli olması için dualar edilirdi. Bu şekilde evlilik seremonisi tamamlanırdı (Hall, 1891: 241-244).

3. Nasturilerde Boşanma

XIX. yüzyılda Nasturiler arasında tek eşlilik görülmekle birlikte; bu diğer Hıristiyan topluluklarında olduğu gibi boşanma son derece zordu. Boşanma için çiftlerden birinin zina suçunu işlemesi ve bunun kanıtlanması gerekirdi. Zina kanıtlandığında, zinayı yapan erkeğe kadın boşanıp başka bir erkekle evlenebilirdi. Eğer zinayı işleyen kadın ise erkek başka bir kadın ile evlenebilirdi (Smith, 231; Smith and Dwight, 381,384; Lalayan, 60). Nasturi toplumunda kadın ve erkek birbirlerine karşı zina gibi uygunsuz davranışlar dışında boşanırlarsa boşadıkları eşler hayattayken bir daha evlenemezlerdi. Boşanan bir Nasturinin ikinci bir hanım alabilmesi için boşadığı hanımının vefat etmesini beklemek zorundaydı. Ancak bu şart yerine geldiğinde tekrar evlenebilirdi (Maclean and Browne, 98-99). Yine Nasturi toplumunda boşanma kurallarından bir tanesi de eşin uzun zaman boş bırakılmasıdır. Bu kural nedeniyle memleketlerinden yurt dışına çeşitli masallar uydurarak dilencilğe veya Rusya'nın uzak bölgelerine çalışmak için gittiklerinde buralarda uzun süre kalmışlardır. Uzun süre kalıp biriktirdikleri paralarla memleketlerine tekrar döndüklerinde

hanımlarının başkaları ile evlendiklerine şahit olmuşlardır (Maclean and Browne, 137-138).

Nasturi toplumunda boşanma işleminde ayrılma için rıza gösterecek ve çiftin ayrılma kararını verecek olan en yetkili kişi Mar Şamun'dur. Zina dışında Nasturi toplumunda kadının kısır olması durumunda, kocanın toplumda açık olarak, resmî olmayan bir nikâhla başka bir kadın almasına izin verilirdi. Bu tür durumlar, halk arasında olağan ve hoş karşılanmaktaydı. Nasturi Kilisesine göre hanımı hayatta iken ikinci defa evliliği gerçekleşen kişi günahkâr olurdu. Bu nedenle kilise böyle bir durumdaki adamın ölümünde, cenaze işlemlerini gerçekleştirmeden önce, ayin yaparak onun günah çıkarmasını sağlardı. Ne şekilde olursa olsun ikinci kadından doğan bütün çocuklar, gayri meşru ilişkiden doğan çocuklar da meşru çocuklar gibi vaftiz edilirdi (Lalayan, 60; Satılmış 2009: 118).

SONUÇ

XIX. Yüzyıl Nasturi toplumundaki geçiş törenlerine bakıldığında çevresindeki Müslüman topluluklardan dini ritüeller dışında fazla bir ayrım bulunmamaktadır. Kız çocukları evde kalması hoş karşılanan bir şey olmadığından erken yaşlarda başlık parası karşılığında evlendirilmiştir. Hatta bu durum kız çocuklarının misyoner okullarındaki eğitimini tamamlamadan ayrılmasına dahi neden olmuştur. Evliliklerde ailelerin maddi varlığı sosyal statüsü etkili olan başlıca unsurdur. Görücülük usulünün yaygın olduğu Nasturi toplumunda evlilik konusunda gençlerin fikirlerinden daha ziyade ebeveynlerinin kararı etkilidir. Evliliğin gerçekleşmesi taraflar arasında akrabalık en bağı yedinci derecede olmalı ve bir papaz tarafından nikâh kıyılarak evlilik kutsanmalıdır. Zira nikah Hıristiyanlığın yedi sakramentinden birisidir.

KAYNAKÇA

Y.PRK. DH 9/26

“SUPERGHAN”, *QUARTERLY REPORT OF ASSYRIAN MISSION, NO. XVI.*, (1894). Published for the Assyrian Mission London, s.36-41.

Akgül, Suat (2004). *Musul Sorunu ve Nasturi İsyân*, Berikan Yayınevi, Ankara.

ALBAYRAK, KADİR (1997). *Keldaniler ve Nasturîler*, Vadi Yayınları, Ankara.

ANDERSON, RUFUS (1872). *History of the Missions of the American Board of Commissioners Foreign Missions to the Oriental Churches c. I*, Boston.

ANZERLİOĞLU, Yonca, (2000). *Nasturiler*, Tamga Yay., Ankara.

BADGER, GEORGE PERCY (MDCCCLII). *The Nestorians and Their Rituals with the Narrative of a Mission to Mesopotamia and Coordistan in 1842-1844 Vol. I*, Joseph Masters, Aldersgate Street, And New Bond Street, London.

- BAYBURT, DENİZ (2010). “Lozan Barış Konferansı ve Musul Meselesi Görüşmelerinde Nasturilerin Durumu”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* S 45, Bahar, s. 1-36
- CAMPELL, WILLIAM W. (1844). *A Memoir Of Mrs. Judith S. Grnat, Late Missionary To Persia*, New York.
- COLEMAN, LYMAN (1858). *Ancient Christianity Exemplified in the Private, Domestic, Social, and Civil Life of Primative Christians, and in the Orginal Institutions, Offices, Ordinances, and Rites of the Church*, Lippincott, Grambo & Co., Philadelphia.
- CUTTS, EDWARD L. (1876). *Christians Under the Crescent in Asia*, London.
- ÇELİK, MEHMET (1995). *Süryani Tarihi c. I*, Ayraç Yayınları, I.Baskı, Ankara.
- DALYAN, MURAT GÖKHAN (2009a). *19. Yüzyıl'da Nasturiler, (İdari-Sosyal-Yapı ve Siyasal İlişkiler)*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta.
- DALYAN, MURAT GÖKHAN (2009b). “19. Yüzyıl Nasturi Toplumunda Kadın ve Kadının Sosyal Statüsü,” Süleyman Demirel Üniversitesi, *Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Mayıs 2009 Sayı: 19*, Isparta 2009, s.37-47.
- DALYAN, MURAT GÖKHAN (2010). “19. Yüzyılda Nasturilerde Eğitim ve Öğretim”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı: 26 Nisan 2010*, s.97-105.
- EVERY, EDWARD (Çev. Sami Kılıç), (2005). “Asuriler”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Dergisi 10:1*, s. 97-106.
- F.F.I., (1895). “A Syrian Betrohal”, *Quarterly Report of Assyrian Mission, No. XXIII.*, London, s.147-150.
- F.F.I., (1899). “Yet More Pebbles”, *Quarterly Report of Assyrian Mission, No. XXXIX.*, London. s. 354-355.
- FISKE, D.T. (1868). *Faith Working by Love As Exemplified In the Life of Fidelia Fiske*, Congregational Sabbath School And Publishing Society, Boston.
- FOGGO, HACER YILDIRIM (2002). *Kırmızı Püskül 1843–1846 Nasturi Katliamı*, Çivi yazıları, I.Baskı, İstanbul.
- GRANT, ASAHAL (1994). *Nasturiler ya da Kayıp Boylar*, Çev. Meral Barış, Bet-Prasa-Bet-Froso, Nsibin Yayınevi, Södertälje-Sweden.
- HALL, ISAAC H. (1891). “Two Nestorian Ritual Prayers”, *Hebraica*, Vol.7., No.4 ., July.,s.241-244.
- HEAZAL, F. N. AND M.A., MRS. MARGOLIOUTH, (1913). *Kurds & Christians*, London.
- KAYMAZ, İHSAN ŞERİF (2003). *Musul Sorunu Petrol ve Kürt Sorunları ile Bağlantılı Tarihsel ve Siyasal Bir İnceleme*, Otopsi Yayınları, İstanbul.

- KILIÇ, SAMİ (2003). “Elazığ’da Yaşayan Süryanilerde Düğün İle İlgili İnanışlar ve Uygulamalar”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 2, Sayfa: 267-278.
- LALAYAN, E. A. (1914). *Van Bölgesinde Asurlar*, Çev. Edip İhsan Polat, Tiflis.
- LAURIE, THOMAS (1853). *Dr. Grant And The Mountain Nestorians*, Boston.
- MACLEAN, ARTHUR JOHN AND BROWNE, WILLIAM HENRY (1891). *The Catholicos of the East and His People, Being the Impressions of Five Years Work in the Archbishop of Canterbury’s Assyrian Mission” An Account of the Religious and Secular Life and Opinions of the Esatern Assyrian Christians of Kurdistan and Northern Persia (Know also as Nestorians)*, London.
- MARSDEN, J. B. (1856). *History of Christian Churches and Sects from the Earliest Ages of Christianity c. II*, London .
- MATİYEF, KP.(1996). *Asurlar, Modern Çağda Asur Ulusal Sorunu*, Çev. Murat Kara, Bet-Prasa & Bet-Froso, Nsibin Yayınevi.
- MELİK QAMBAR, (2009). *Malik Qambar’ın Kalemî İle Kendi Yaşam Öyküsü ve Jilo Aşireti*, Çev. Kuroş Hërmëz Nazlu, Redaktör: Jan Beth-Şawoce, Nsibin Yayınevi,
- ÖZDEMİR, BÜLENT (2008). *Süryanilerin Dünyü Bugünü I. Dünya Savaşında Süryaniler*, TTK Yayını, Ankara.
- PARRY, OSWALD H. (1895). *Six Months in an Assyrian Monastery*, Gorgias Pres, London.
- PERKINS, JUSTIN (1843). “A Residence of Eight Years in Persia, Among The Nestorians Christians; With Notices of Muhammedans”, *The Christian Examiner and General Rewiev Vol.XXXIV.Third Series Volum XVI.*, Boston, s.100-110.
- ROUX, JEAN-POUL (2001). *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*, Çev. Lale Arslan Özcan, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- SATILMIŞ, SELAHATTİN (Erişim 12.03.2010). XIX. Yüzyılda Hakkâri’de Hıristiyan Bir Cemaat: Nesturiler (idari, İktisadi ve Sosyal Durumları) www.sosbil.aku.edu.tr/dergi/VIII2/satilmis.pdf .
- SMITH, ELI AND DWIGHT, H.G.O. (1834). *Missionary Researches in Armenia: Including a Journey through Asia Minor, and into Georgia and Persia, with a Visit to the Nestorian and Chaldean Christians of Oroomiah and Salmas*, London.
- SMİTH, ELİ (1833). *Researches of the Rev. E. Smith and Rev. H.G.O. Dwinght in Armenia: Including a Journey Through Asia Minor, and into Georgia and Persia, with a Visit to the Nestorian and Chaldean Christians of Oormiah and Salmas, Vol. II*, Boston.
- THE SIXTY-SECOND ANNUAL REPORT (1899). *Board of Foreign Missions of the Presbyterian Church of The United States of America Presented to the General Assembly, May. 1899.*, New York. s.193-209.

-
- TYLER, W.S. (1859). *Memoir of Rev. Henry Lobdell, M.D. Late Missionary Of The American Board At Musul: Including The Early History of The Assyrian Mission*, PublishedBy The American Tract Society, Boston.
- VARTANOV, ELİYA (2005). *Sibirya Sürgünü Asurîlerin Anıları (1949–1956)*, Çev. H. Topuzoğlu, Yaba Yayınları, I.Baskı, İstanbul.
- WILBRAHAM, CAPTAIN RICHARD (1839). *Travels In The Trans-Caucasian Provinces Of Russia And Along The Southern Shore Of The Lakes Of Van And Urmiah In The Autumn And Winter Of 1837*, London